

НАРЕДБА № 2 ОТ 20 ЯНУАРИ 2004 Г. ЗА ПРАВИЛАТА И ИЗИСКВАНИЯТА ЗА СЪБИРАНЕ НА БИЛКИ И ГЕНЕТИЧЕН МАТЕРИАЛ ОТ ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ

ИЗДАДЕНА ОТ МИНИСТЕРСТВО НА ОКОЛНАТА СРЕДА И ВОДИТЕ

Обн. ДВ. бр.14 от 20 Февруари 2004г.

Раздел I. Общи положения

Чл. 1. С тази наредба се уреждат правилата и изискванията за събиране на билки или генетичен материал от лечебни растения, включително начините, инструментите, хигиенните изисквания при събирането, с оглед природосъобразно и устойчиво ползване на ресурсите им.

Чл. 2. Цел на наредбата е опазването на находищата на лечебни растения и осигуряване високо качество на събраните билки.

Раздел II. Общи изисквания при събиране на билки

Чл. 3. При събиране на билки се спазват следните общи изисквания:

1. събирането се извършва от находища, в които лечебните растения не са подложени на отрицателно въздействие на естествени или предизвикани от човешка дейност фактори;
2. обект на събиране са само растителните части, които се използват като билки;
3. събирането се извършва при подходящи атмосферни условия и годишно време с оглед получаване на качествени билки;
4. не се допуска увреждане на находищата в резултат на дейността;
5. не се събират билки в замърсени с тежки метали, пестициди, други химически или минерални вещества, животински или битови отпадъци райони;
6. събирането се извършва след издаване на разрешително за ползване съгласно чл. 21, ал. 2 от Закона за лечебните растения.

Раздел III. Изисквания за опазване на находищата на лечебни растения, обект на събиране

Чл. 4. За опазване естествените находища на лечебните растения се спазват

следните изисквания:

1. при събиране на надземни растителни части не се допуска изкореняване на растенията;
2. цветовете, плодовете и семената се събират, без да се увреждат другите части на растенията;
3. оставят се част от най-добрите екземпляри за естествено семенно размножаване;
4. при наличие на узрели плодове и семена те се разпръскват за подпомагане на естественото семенно размножаване;
5. повторно събиране на билки от определен район или находище се извършва след възстановяване на популацията;
6. не се събират билки от млади, недобре развити или увредени лечебни растения.

Чл. 5. Не се допуска събиране на билки в количества, надвишаващи следните стойности, определени като процент от наличните в находището запаси:

1. за корени, коренища, грудки и луковици от видове, които лесно възстановяват ресурсите си (вълча ябълка обикновена, глухарче обикновено, гръмотрън бодлив, девисил, лапад алпийски, оман чер, орлова папрат, прозорче горско, теменуга миризлива, чемерика лобелиева, чобанка хибридна и др.) - до 70%;
2. за корени, коренища, грудки и луковици от видове, които трудно възстановяват ресурсите си или растат при специфични екологични условия (божур червен, здравец обикновен, змиряник петнист, иглика лечебна, мъжка папрат, орехче ливадно, орехче обикновено, ранилист лечебен, сладка папрат обикновена и др. - до 40%;
3. за кори, листни и стъблени пъпки (бреза обикновена, бор, върба бяла, дъб летен, леска обикновена и др.) - до 40%;
4. за листа (бреза обикновена, живовлек голям, живовлек ланцетовиден, коприва, леска обикновена, малина, смрадлика и др.) - до 70%;
5. за стръкове (великденче лечебно, звъника лечебна, иглика лечебна, камшик лечебен, коприва, мащерка, напръстник вълнест, подъбиче обикновено, равнец хилядолистен, ранилист лечебен, риган обикновен, тлъстига лютива, шапиче и др.) - до 70%;
6. за цветни пъпки, цветове, съцветия и цветни кошнички, плодове и семена (боровинка червена и черна, бъз черен, глог червен, драка, зърнеш, иглика лечебна, лайка, липа - дребнолистна, едрolistна, сребролистна, лопен гъстоцветен, мразовец есенен, орехче ливадно, офика, подбел, шипка и др.) - до 70% за едногодишните и до 80% за многогодишните видове.

Чл. 6. (1) Експлоатацията на находищата се редува с период на възстановяване на ресурсите.

(2) Продължителност на периода за възстановяване:

1. при събиране на корени и коренища от видове, които лесно възстановяват ресурсите си (гръмотрън бодлив, копитник, коприва, лапад алпийски, прозорче горско, решетка безстъблена, теменуга миризлива, чемерика лобелиева, чобанка хибридна, чувен и др.) - 2 години;

2. при събиране на корени и коренища от видове, които трудно възстановяват ресурсите си или растат при специфични екологични условия (дива тиква, здравец обикновен, иглика лечебна, лудо биле, мъжка папрат, орехче обикновено, сладка папрат и др.) - 3 години;

3. при събиране на грудки (божур червен, змиарник петнист, орехче ливадно) - 2 години;

4. при събиране на листа (боровинка черна и червена, лудо биле, малина, медуница лечебна, подбел, смрадлика, чемерика лобелиева и др.) - 1 година;

5. при събиране на стръкове от видове, които трудно възстановяват ресурсите си (горицвет пролетен, иглика лечебна, тинтява горска, тлъстига лютива и др.) - 4 години;

6. при събиране на съцветия от иглика лечебна и лопен гъстоцветен - 2 години;

7. плодове и семена от есенен минзухар и зърнеш - 2 години.

(3) Не е необходим период за възстановяване при събиране на следните билки:

1. коренища от вълча ябълка обикновена, коприва, орлова папрат, репей и троскот;

2. стръкове от видове, които лесно възстановяват ресурсите си (ветрогон полски, великденче лечебно, вратига, дяволска уста обикновена, звъника лечебна, змийско мляко, коприва, кучешко грозде черно, пчелинок обикновен, равнец хилядолистен и др.);

3. цветни пъпки, цветове и съцветия (бъз черен, глог червен, лайка, липа - дребнолистна, едрolistна и сребролистна, подбел, равнец хилядолистен, слез горски и др.);

4. плодове и семена с изключение на тези по ал. 2, т. 7.

Раздел IV.

Период и начини за събиране на билки

Чл. 7. Билките се събират в различен период/фаза от вегетацията на растенията, както следва:

1. подземни органи (корени, коренища, грудки и луковици) - през есента или рано през пролетта преди вегетацията на растенията;

2. кори - през пролетта във фаза на най-усилено сокодвижение (март - май);

3. листни и стъблени пъпки - през пролетта (март - април), преди да се развият;

4. борови връхчета - рано през пролетта, преди вегетацията;

5. листа - преди цъфтежа (коприва, маточина, мента, момина сълза), по време на цъфтежа (боровинка черна и червена, блян черен, живовлек голям и ланцетовиден, лудо биле, слез горски, смрадлика) или след цъфтежа (бреза обикновена, глог червен и черен, глухарче обикновено, липа, медуница лечебна, подбел и др.);

6. стръкове - в началото на цъфтежа или по време на пълен цъфтеж преди плодообразуване; допуска се събирането на стръкове с млади плодове, когато растението цъфти продължително време, като едновременно образува и плодове (бойанка разклонена, овчарска торбичка обикновена, росопас лечебен и др.);

7. цветни пъпки - непосредствено преди разцъфтяването им (пелин сантонинов);

8. цветове и съцветия - в началото на цъфтежа или при пълен цъфтеж;
9. месести плодове (боровинка черна и червена, бъз черен, касис, киселица, къпина полска, малина, офика, шипка, ягода горска и др.) - след пълното им узряване;
10. сухи плодове от сenniкоцветни - непосредствено преди пълното им узряване;
11. семена - непосредствено преди пълното им узряване.

Чл. 8. Изключение от изискванията на чл. 7 се установява за следните билки:

1. коренища от мъжка папрат се събират в края на лятото след пълното развитие на листата;
2. листа от мечо грозде се събират през септември - октомври след узряване на плодовете;
3. цветни кошнички от сложноцветни и стръкове от златна пръчица се събират в началото на цъфтежа преди пълното им разцъфтяване;
4. лъжливи плодове (галбули) от хвойна синя и червена се събират на втората година след образуването им преди тяхното омекване;
5. семена от минзухар есенен се събират през юни - юли на следващата година след цъфтежа непосредствено преди пълното им узряване.

Чл. 9. Начини за събиране на билки:

1. подземните органи се изкопават, измиват се бързо със студена вода, при необходимост се обелват и нарязват на късове;
2. кори се събират, като се правят напречни и надлъжни нарязи и кората се отделя от дървесината;
3. листни и стъблени пъпки се събират чрез отрязване на цели клонки и последващо отделяне на билката;
4. листа се събират по следния начин:
  - а) едри листа (бреза обикновена, блян черен, живовлек голям и ланцетовиден, лудо биле, напръстник вълнест, подбел, татул и др.) се събират, с дръжки или без дръжки, от розетките, стъблата или клонките;
  - б) листа от коприва, маточина и мента се събират чрез отрязване на целите облистени стъбла и последващо отделяне на листата;
  - в) дребни листа (боровинка червена и синя, мечо грозде) се събират, като се отрязват целите облистени клонки и листата се отделят след изсушаването им;
5. стръкове се събират по следния начин в зависимост от височината на растенията:
  - а) стръкове от едри тревисти растения (вратига, върбинка лечебна, дяволска уста, кантарион жълт, пелин бял, пчелинок обикновен, равнец хилядолистен, ранилист лечебен и др.) - отрязват се горните облистени части на 20 - 30 cm от върха, при основните листа и облистените издънки;
  - б) стръкове от дребни тревисти растения и полухрасти (великденче лечебно, мащерка, очанка обикновена, подбиче бяло и обикновено, шапиче и др.) - отрязва се цялата надземна част;
  - в) при едногодишни видове се допуска събиране на цялото растение заедно с корените;
6. цветове и съцветия се събират по следните начини:

а) венчелистчета (божур червен, лопен гъстоцветен и др.) се събират чрез откъсване от цвета;

б) едри цветове (ралица, ружа лечебна, слез горски и др.) се събират един по един или на групи, с къси цветни дръжки или без дръжки;

в) съцветия и цветни пъпки (бъз черен, глог червен, иглика, липа, трънка) се събират, като се откъсват или отрязват целите съцветия;

г) цветни кошнички от сложноцветни (глухарче обикновено, метличина полска, паричка, подбел и др.) се събират една по една, с къси дръжки;

7. плодове се събират по следния начин:

а) месести плодове, разположени поединично (боровинки черни и червени, киселица, къпина полска, малина, шипка, ягода горска и др.), се събират без дръжки и без остатъци от чашелистчетата, а тези, образуващи съплодия (бъз нисък, бъз черен, офика и др.), се събират, като се отрязват целите съплодия;

б) лъжливите плодове (галбули) от хвойна синя и червена се събират чрез оронване от клонките;

в) сухи плодове от сенникоцветни се събират, като се отрязват целите съплодия с част от стъблата;

8. семена (минзухар есенен и др.) се събират заедно с плодовете, които се изсушават за доузряване на семената.

Чл. 10. (1) За намаляване на механичното увреждане при събирането и транспортирането им билките се поставят в подходящи съдове, без да се мачкат, притискат, уплътняват и запарват.

(2) Не се допуска поставянето на събраните свежи билки в найлонови торби и чували.

Чл. 11. Събраните свежи билки, преди да се подложат на сушене, се почистват от: променени части от билката, попаднали други части от растението или други растения, минерални и органични примеси.

Раздел V.

Инструменти и хигиенни изисквания при събиране на билки

Чл. 12. Събирането на билки се извършва с подходящи инструменти, в т.ч.:

1. търнокоп, мотика, лопата, права лопата, тризъбец, лост - за изкопаване на подземни органи;

2. режещи инструменти - трион, сърп, нож, ножици;

3. дървен чук - за отделяне на дървесна кора или оронване на галбули;

4. специално пригоден уред с гребен - за цвят лайка и плод боровинки.

Чл. 13. Инструментите, използвани при събиране на билки, се поддържат чисти, без ръжда по режещите повърхности.

Чл. 14. При събиране на билки се спазват следните хигиенни изисквания:

1. не се допуска попадане на чужди примеси, в т.ч. камъни, пръст, органични замърсители;
2. не се допуска контакт на събраните свежи билки с почвата;
3. съдовете, използвани при събиране на билки, се поддържат чисти и се съхраняват на места, недостъпни за домашни животни, гризачи, птици;
4. транспортните средства, с които се превозват свежите билки, се поддържат чисти, сухи и при нужда се застилат или покриват.

Чл. 15. Лицата, които събират билки, са длъжни да поддържат добра лична хигиена.

Чл. 16. Лицата, събиращи билки, по време на работа носят подходящо облекло, спазват изискванията по чл. 13 и 14 и използват ръкавици и маски за лицето при събиране на отровни, силнодействащи или алергизиращи билки.

Чл. 17. Не се допуска събиране на билки от отровни, силнодействащи и алергизиращи растения от бременни жени, кърмачки и деца.

Чл. 18. Забранява се на лица, страдащи от остри заразни заболявания, с отворени рани или кожни инфекции, да събират билки.

Чл. 19. Събраните билки до пренасянето им в билкозаготвителния пункт се съхраняват на сухо място, без достъп на насекоми, гризачи, птици и домашни животни.

Раздел VI.

Изисквания при организирано събиране на билки

Чл. 20. Събирането на билки е организирано, когато:

1. се осъществява под ръководството и контрола на лице, което определя изискванията за вида и качеството на билките, и
2. обхваща събирането на билките от находищата на лечебни растения и транспортирането им до пунктовете за изкупуване.

Чл. 21. (1) Организаторът на дейността по предходния член преди всяка кампания провежда инструктаж на лицата, събиращи билки, като ги запознава със:

1. особеностите на района, където ще събират билките;
2. външните морфологични белези на лечебните растения, от които ще се събират билки, и разликите от близки в морфологично отношение растения;
3. начините и техниките, които се прилагат при събиране на билките;
4. изискванията за опазване на находищата на лечебните растения;
5. изискванията и начините за почистване на събраните билки;
6. хигиенните изисквания към инструментите, използвани при събирането на

билки;

7. изискванията при събиране на билки от отровни, силнодействащи и алергизиращи растения;

8. изискванията за лична хигиена и за използване на ръкавици и маски за лицето при събиране на билки от отровни, силнодействащи и алергизиращи растения.

(2) Когато събирането на билки е организирано от билкозаготвител и се извършва от лица, поименно записани в разрешително, издадено на негово име, той провежда контрол на тези лица по отношение спазване на условията в разрешителното и изискванията на тази наредба.

Раздел VII.

Събиране на генетичен материал от лечебни растения

Чл. 22. Генетичният материал е материал от растителен произход, съдържащ функционални единици на наследственост, и обхваща цели растения или части от тях, включително коренища, грудки, луковици, плодове, семена, стъблени и коренищни резници, органи или тъкани, от които по естествен начин или чрез прилагане на различни техники за размножаване могат да се получат нови растения.

Чл. 23. (1) Генетичният материал, събран от природата, се използва за научни цели, за подпомагане на естественото възстановяване на популации, за попълване на колекции или създаване на култури за отглеждане при контролирани от човека условия, включително на насаждения за отглеждане в култура.

(2) Естествените находища на лечебни растения се използват като източник на генетичен материал при условие, че не са подложени на отрицателно въздействие на естествени или причинени от човешка дейност фактори, като се спазват разпоредбите на чл. 5 и 6, а в случаите, когато видовете са защитени или поставени под специален режим на опазване и ползване - и на разпоредбите на чл. 24 и 25 от тази наредба.

Чл. 24. Ползването на генетичен материал от защитени лечебни растения се извършва съгласно разпоредбите на Закона за биологичното разнообразие.

Чл. 25. При ползването на генетичен материал от естествени находища на лечебни растения под специален режим на опазване и ползване се спазват и следните допълнителни изисквания:

1. площ на находището - не по-малка от 100 кв. м, или популация на вида - не по-малка от 100 екземпляра;

2. допустим процент за събиране на коренища, грудки и луковици - до 10% от наличните екземпляри в находището;

3. допустим процент за събиране на стъблени и коренищни резници - до 20% от наличните екземпляри в находището;

4. допустим процент за събиране на семена и плодове - до 30% от наличните запаси в находището;

5. когато генетичният материал е предназначен за създаване на колекции или за

отглеждане в култура, в насаждението се осигуряват екологични условия, близки до естествените изисквания на вида;

б. насажденията по предходната точка, от които се получават билки, предназначени за търговски цели, се контролират от съответната регионална инспекция по околната среда и водите по отношение произхода на материала за създаване, площта, от която се добиват билки, и количеството на получените билки.

Допълнителни разпоредби

§ 1. По смисъла на тази наредба:

1. "Вегетация" е период на индивидуално развитие на растенията, съпроводен с активно образуване на биомаса.

2. "Свежи билки" са билки, които не са подложени на първична обработка.

3. "Специфични екологични условия" е особено съчетание на факторите на неживата и живата природа в местообитанието, определящи негови специални характеристики.

Заклучителни разпоредби

§ 2. Тази наредба се издава на основание чл. 27 от Закона за лечебните растения.